OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Yksityisoikeus- ja oikeudenhoito-osasto
LsN Salla Silvola

Lausunto

9.11.2021

Eduskunnan perustuslakivaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle vanhemmuuslaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 132/2021 vp), LA 13/2020 vp, LA 20/2021 vp sekä eduskunnan lakivaliokunnan lausuntopyyntö 28.10.2021

1. *Hallituksen esitys, esityksen tausta sekä asiaan liittyvät lakialoitteet ja lakivaliokunnan lausuntopyyntö*

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi vanhemmuuslaki ja muutettavaksi hedelmöityshoidoista annettua lakia (1237/2006). Isyyslaki (11/2015) ja äitiyslaki (253/2018) kumottaisiin. Lisäksi ehdotetaan vanhemmuuslain säätämisestä aiheutuvia välttämättömiä muutoksia lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettuun lakiin (361/1983), lapsen elatuksesta annettuun lakiin (704/1975), rekisteröidystä parisuhteesta annettuun lakiin (950/2001), oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annettuun lakiin (378/2005), kansalaisuuslakiin (359/2003), elatustukilakiin (580/2008), sosiaalihuoltolakiin (1301/2014) ja sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista annettuun lakiin (254/2015).

Esitys liittyy pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelmakirjaukseen äitiys- ja isyyslakien yhdistämisestä. Uudistuksen lähtökohtana on mainittujen lakien yhdistäminen. Samalla ehdotetaan tehtäväksi lakien soveltamiskäytännössä ilmenneet tarpeelliset tarkistukset. Esitys liittyy myös valtion vuoden 2022 talousarvioesitykseen.

Kansanedustaja Jukka Kopran ym. tekemissä lakialoitteissa (LA 13/2020 vp ja LA 20/2021 vp) ehdotetaan isyyslain (11/2015) 7 luvun 44 § kumottavaksi, jolloin isyyden kumoamiseen tähtäävän kanteen nostamista koskevat määräajat poistuisivat.

Lakivaliokunnan lausuntopyynnössä nostetaan esiin edellä mainittujen lakialoitteiden lisäksi myös eräitä lakivaliokunnan asiantuntijakuulemisen yhteydessä esille tulleita ehdotuksia, joihin lakivaliokunta toivoo saavansa perustuslakivaliokunnan kannanoton.

2. *Ehdotuksen keskeinen sisältö perustuslakivaliokuntakäsittelyssä*

Esityksessä ei ehdoteta muutettavaksi voimassa olevan sääntelyn peruslähtökohtia. Voimassa olevan isyyslain säännöksiä on käsitelty perustuslakivaliokunnan

Postiosoite Postadress	Käyntiosoite Besöksadress	Puhelin Telefon	Faksi Fax	S-posti, internet E-post, internet
Oikeusministeriö PL 25 FI-00023 Valtioneuvosto Finland	Eteläesplanadi 10 00130 Helsinki Finland	0295 16001 Internat. +358 295 16001	09 160 67730 Internat. +358 9 160 67730	oikeusministerio@om.fi www.oikeusministerio.fi www.justitieministeriet.fi

lausunnossa PeVL 46/2014 vp. Lausunto on otettu huomioon esitystä laadittaessa. Hallituksen esitykseen sisältyvien ehdotusten ei ole katsottu olevan ristiriidassa perustuslain tai Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Lakiesityksessä on kuitenkin asiakohtia, joilla on liittymä perus- ja ihmisoikeuksiin.

Luopuminen 30 päivän peruuttamis- ja kiistämisoikeudesta

YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 59 ja 60/1991) 7 artiklan mukaan lapsi on rekisteröitävä heti syntymänsä jälkeen, ja hänellä on syntymästään lähtien oikeus nimeen ja kansalaisuuteen sekä, mikäli mahdollista, oikeus tuntea vanhempansa ja olla heidän hoidettavanaan. Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on tulkinnut Euroopan ihmisoikeussopimuksen (Sops 18 ja 19/1990) 8 artiklassa turvatun yksityiselämän suojan sisältävän lapsen oikeuden tuntea alkuperänsä (esim. *Mikulić v. Kroatia*, 7.2.2002). Oikeudesta yksityiselämään säädetään niin ikään Suomen perustuslain 10 §:ssä.

Esityksessä ehdotetaan luovuttavaksi ennen lapsen syntymää tunnustettujen lasten osalta tunnustamisen peruuttamis- ja kiistämisoikeudesta lapsen syntymän jälkeen, joka nykyisellään viivästyttää kaikkien ennakkoon tunnustettujen lasten toisen vanhemmuuden vahvistamista 30 päivällä. Tämä niin kutsuttu 30 päivän varoaika on lähes poikkeuksetta (99,9 % tapauksista) osoittautunut tarpeettomaksi, ja se on viivästyttänyt lapsen toisen vanhemman vahvistamista ja siihen liittyvien merkittävien oikeusvaikutusten toteutumista. Tällaisia liitännäisiä oikeusvaikutuksia ovat esimerkiksi lapsen huoltajuus, kansalaisuus, nimenanto tai matkustusasiakirjan myöntäminen. Peruuttamis- ja kiistämisoikeus säilyisi, jos se tehdään ennen lapsen syntymää.

Niitä tilanteita varten, joissa vahvistettua vanhemmuutta on syytä tarkastella uudelleen, ehdotetaan voimassaolevaa lainsäädäntöä täydentäviä jälkikäteisiä menetelmiä tilanteen selvittämiseksi ja korjaamiseksi. Ehdotettu muutos tukee yhtäältä perus- ja ihmisoikeutena turvattua lapsen yksityiselämän suojaa ja erityisesti lapsen oikeutta kahteen vanhempaan sekä toisaalta perustuslain 22 §:ssä asetettua julkisen vallan velvollisuutta perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseen (PeVL 52/2014 vp).

Vanhemmuuden vahvistaminen ja kumoaminen tuomioistuimessa

Lapsen oikeuteen tuntea alkuperänsä sisältyy paitsi oikeus alkuperänsä vahvistamiseen, myös mahdollisuus kyseenalaistaa oikeudellisesti vahvistettu suhde vanhempaansa. Mahdollisuus vahvistaa tai kyseenalaistaa lapsen ja vanhemman välinen suhde tulee olla käytettävissä paitsi lapselle, myös hänen oikeudellisesti vahvistetuille vanhemmilleen tai sellaisiksi pyrkiville. Kyse on tällöinkin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa sekä perustuslain 10 §:ssä turvatusta oikeudesta yksityiselämään. Jos lapsen ja vanhemman välille on muodostunut perheyhteys, asiaa on voitu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa tarkastella myös perhe-elämän suojaa koskevana asiana.

Koska kaikkea lapsiin kohdistuvaa päätöksentekoa ohjaa lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan mukaan lapsen etu, rajaa lapsen etu muiden perheenjäsenten mahdollisuuksia heidän oikeuksiensa käyttämisessä. Lapsella on lapsen oikeuksien sopimuksen 8 artiklan mukaan oikeus säilyttää nimensä ja sukulaisuussuhteensa ilman, että niihin laittomasti puututaan. Koska lapsen vanhemmuutta koskevat kiistat on lapsen edun vuoksi syytä saada oikaistuiksi mahdollisimman pian lapsen syntymän jälkeen, muille kuin lapselle itselleen on Suomessa asetettu velvollisuus toimia tietyn määräajan kuluessa. Jos kannemääräajoista luovuttaisiin, poistuisi vanhemmalta kannustin

selvittää asiaa mahdollisimman pian epäilyn herättyä. Sekä oikeusministeriön saamassa lausuntopalautteessa että lakivaliokunnan saamassa asiantuntijapalautteessa on korostunut näkökanta, että määräaikojen säilyttäminen tukee asian selvittämistä ja ratkaisemista lapsen etua kunnioittavalla tavalla ja ennaltaehkäisee lapsen joutumista vanhempien välisten pitkäkestoisten ristiriitojen välikappaleeksi. Lapsen oman kanneoikeuden käyttämiselle ei ole asetettu määräaikoja.

Liian tiukat ja joustamattomat määräajat voivat johtaa kohtuuttomiin tilanteisiin. Tästä syystä vanhemmuuden kumoamiskanteisiin liittyvää vaatimusta erittäin painavan syyn esittämisestä määräaikasäännöksestä poikkeamiselle esitetään madallettavaksi ja velvoitetta toimia viipymättä toimintaesteen poistumisen jälkeen on tarkennettu siten, että kantajalla on vuosi aikaa harkita, mihin toimenpiteisiin hän ryhtyy tai vaihtoehtoisesti on ryhtymättä.

Esityksen valmistelun yhteydessä on jouduttu punnitsemaan vanhemmuuden kumoamiskanteisiin liittyviä osittain ristikkäisiä tavoitteita, jotka liittyvät yhtäältä lapsen oikeuteen tietää alkuperänsä ja virheellisten biologisten vanhemmuussuhteiden korjaamiseen ja toisaalta lapsen oikeutta perhe-elämään ja kahteen vanhempaan. Hallituksen esityksen sivulla 107 on käsitelty Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tapauskäytäntöä, jonka perusteella oikeusministeriö on päätynyt johtopäätökseen, että esityksen ei katsota olevan ristiriidassa perustuslain tai Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.

Naisparien hedelmöityshoidot ja valinnanvapauden laajentaminen

Ehdotuksen mukaan naispari saisi jatkossa valita, haluavatko he ryhtyä hedelmöityshoitojen tuloksena syntyneen lapsen vanhemmiksi yhdessä vai vahvistetaanko naisparin lapsen toiseksi vanhemmaksi siittiöt luovuttanut mies, joka on antanut tähän suostumuksensa. Käytännössä valinta tehtäisiin jo silloin, kun valitaan ne siittiöt, joilla munasolu hedelmöitetään. Samankaltainen valintamahdollisuus on jo nykyisin sellaisella naisella, joka saa hedelmöityshoitoja yksin. Yksin hedelmöityshoitoja saava nainen voi valita, käytetäänkö hänen hoidossaan sellaisia siittiöitä, joiden luovuttaja on suostunut isyyden vahvistamiseen vai ei. Lopputuloksena on tuolloin, että lapsella voi olla joko yksi tai kaksi oikeudellista vanhempaa.

Ehdotus liittyy perustuslain 6 §:n 1 momentissa säädettyyn oikeuteen yhdenvertaiseen kohteluun. Hallituksen esityksen sivuilla 108 ja 109 on lueteltu perustuslakivaliokunnan lausuntoja, joissa valiokunta on aikaisemmin arvioinut perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuusperiaatteen suhdetta hedelmöityshoitoja koskevaan sääntelyyn ja yhdenvertaisuusperiaatetta lainsäätäjän harkintavaltaa rajoittavana tekijänä. Lausunnoissaan perustuslakivaliokunta on katsonut, että hedelmöityshoitojen osalta on ollut mahdollista asettaa henkilöitä eri asemaan sosiaalisen statuksen ja osaksi myös sukupuolisen suuntautumisen kannalta. Perustusvaliokunta on lisäksi todennut, että ehdotetut erot, jotka liittyvät kiinteästi yhteiskunnan arvovalintoihin, valiokunnan pitkäaikaiseen tulkintakäytäntöönkin verrattuna mahtuvat lainsäätäjälle kuuluvien harkintarajojen sisälle.

Valinnanvapauden lisääminen mahdollistaisi niin sanotut apilaperheet, joissa nais- ja miespari saavat yhdessä lapsia, joiden vanhemmuus vahvistetaan ristikkäin nais- ja miesparien kesken. Järjestely voidaan ehdotuksen mukaan kuitenkin toteuttaa vain niin,

että kullakin lapsella on vain kaksi oikeudellista vanhempaa, vaikka sosiaalisia vanhempia voi olla useampia. Järjestely mahdollistaisi geneettisen perheen perustamisen myös miespareille ja edesauttaisi sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumista.

Ehdotuksen hyväksyminen tarkoittaisi kuitenkin sitä, että hedelmöityshoitoja saavia eri sukupuolta olevia pareja ja naispareja ei kohdeltaisi yhdenvertaisesti, koska ehdotuksella ei annettaisi vastaavaa valinnanmahdollisuutta naisen ja miehen muodostamille pareille. Jos naisen ja miehen muodostama pari saa hedelmöityshoitoja yhdessä, heidän hoitoihinsa ei voida käyttää siittiöitä, joiden luovuttaja on antanut suostumuksensa isyyden vahvistamiseen. Naisen ja miehen yhdessä saaman hedelmöityshoidon tuloksena syntyneen lapsen toiseksi vanhemmaksi vahvistetaan aina joko aviomies synnyttävän äidin avioliiton (isyysolettaman) perusteella tai hedelmöityshoitoon suostumuksensa antanut mies hoitosuostumuksen perusteella. Siittiöiden luovuttajaa ei ole pelkän luovuttaja-asemansa perusteella voitu koskaan Suomessa vahvistaa naisen ja miehen yhdessä saaman hedelmöityshoidon tuloksena syntyneen lapsen toiseksi vanhemmaksi toisin kuin naisparien kohdalla. Toisin kuin naisparien tilanteessa, joissa lapselle ei ilman lainsäädäntömuutosta muutoin vahvistettaisi ollenkaan isää vaan toinen äiti, valinnanvapauden laajentamisella eri sukupuolta olevien parien hedelmöityshoitoihin aiheutettaisiin kahden mahdollisen isän oikeuksien välinen kollisio.

Valinnanvapauden laajentamisella nais-miespareihin ei myöskään, toisin kuin naisparien valinnanvapautta laajentamalla, todennäköisesti edesautettaisi miesparien mahdollisuutta perheen perustamiseen. Kyse ei näin ollen ole vain sukupuolten välisestä tasa-arvosta, vaan muutos edistäisi tosiasiallista yhdenvertaisuutta seksuaalisen suuntautumisen perusteella ottaen huomioon, että muutoksella tunnistettaisiin lainsäädännössä hieman nykyistä paremmin seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ihmisten perhemuotoja, kuten apilaperheet. Koska ehdotuksella ei myöskään rajoiteta mies-naisparien nykyistä mahdollisuutta päättää perhe-elämästään, ei kyse ole yhden väestöryhmän oikeuksien edistämisestä toisen kustannuksella. Kyse on yhden väestöryhmän (naisparit) oikeuksien suorasta edistämisestä ja toisen väestöryhmän (miesparit) oikeuksien epäsuorasta edistämisestä ilman, että puututaan kenenkään muun oikeuksiin. Edellä todetun perusteella on katsottu, että naisparien ja nais-miesparien erilaiselle kohtelulle on oikeusministeriön arvion mukaan perustuslain 6 §:n 1 momentissa edellytetty hyväksyttävä syy.

Henkilötietojen suoja

Henkilötietojen suojan kannalta merkityksellistä sääntelyä sisältyy etenkin 1. lakiehdotuksen 19, 25 ja 67 §:ään. Näissä säännöksissä käsitellään vanhemmuuden tunnustamista ennen lapsen syntymää, tunnustamisesta ja sen hyväksymisestä laadittavaa asiakirjaa ja ennakkotunnustamisrekistereitä. Yhteenvetona hallituksen esityksen sivuilla 110-111 esitetystä voidaan todeta, että esitykseen sisältyvissä ehdotuksissa on pyritty huomioimaan tietosuoja-asetuksen sallima kansallinen liikkumavara. Henkilötietojen käsittelyä koskevaa erityissääntelyä voidaan pitää välttämättömänä ottaen huomioon käsiteltävät henkilötiedot, joita voidaan niiden käsittely-yhteys huomioiden pitää arkaluonteisina. Henkilötietojen käsittely on rajattu täsmällisillä ja tarkkarajaisilla säännöksillä vain välttämättömään käsittelyn tarkoitusten

kannalta. Näin ollen lakiehdotusten arvioidaan täyttävän perustuslain 10 §:stä seuraavat vaatimukset.

Voimaantulo

Lakiesitysten ehdotetaan tulevaksi voimaan 1.1.2023. Samalla ehdotetaan kumottavaksi isyyslaki (11/2015) ja äitiyslaki (253/2018). Vanhemmuuslakia koskevan lakiehdotuksen 10 luvussa ehdotetaan säädettäväksi lain voimaantuloon liittyvistä siirtymäsäännöksistä.

3. *Oikeusministeriön lausunto lakivaliokunnan lausuntopyynnöstä 28.10.2021*

Lakivaliokunta on pyytänyt perustuslakivaliokunnan lausuntoa kysymyksistä, joita ei sisälly käsiteltävänä olevaan hallituksen esitykseen, mutta jotka ovat tulleet esiin esityksen valiokuntakäsittelyn yhteydessä. Perustuslakivaliokunta on pyytänyt asiantuntijoita ottamaan huomioon myös lausuntopyynnössä esitetyt seikat.

LA 13/2020 vp ja LA 20/2021 vp

Eduskunnan lakivaliokunta on yhdistänyt vanhemmuuslain käsittelyyn lakialoitteet LA 13/2020 vp ja LA 20/2021 vp, joissa ehdotusta isyyden kumoamiskanteeseen liittyvästä määräaikasäänteystä luopumiseksi perustellaan muun muassa sillä, että määräaikasäänteystä loukkaa lapsen oikeutta tietää biologinen alkuperänsä ja että virheellisen isyyden säilyttäminen keinotekoisten aikarajojen perusteella aiheuttaa tilanteen, joka on ristiriidassa YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen kanssa.

- Oikeusministeriö viittaa edellä s. 2-3 vanhemmuuden kumoamista koskevan ehdotuksen esittelyn yhteydessä esitettyyn eikä yhdy edustaja Kopran ym. edellä mainituissa lakialoitteissa esittämään tulkintaan, että määräaikasäänteystä säilyttäminen aiheuttaisi tilanteen, joka johtaisi ristiriitaan YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen kanssa.

Vanhemmuuslain säännösten soveltaminen takautuvasti vanhemmuuden kumoamista koskeviin lainvoimaisiin tuomioistuinratkaisuihin

Lakivaliokuntakäsittelyn aikana on noussut esiin myös kysymys mahdollisuudesta soveltaa vanhemmuslain vanhemmuuden kumoamiskanteen nostamiseen liittyviä määräaikasäännöksiä takautuvasti tuomioistuinten ennen vanhemmuuslain voimaantuloa ratkaisemiin tapauksiin. On muun muassa ehdotettu, että vanhemmuuslakiin lisättäisiin säännös, jonka mukaan esimerkiksi kahden vuoden määräajan sisällä lain voimaantulosta nostettuja isyyden kumoamista koskevia kanteita ei voitaisi jättää tutkimatta sillä perusteella, että kannetta ei ole nostettu vanhemmuuslain 50 §:n (isyyslain 44 §:n) mukaisessa määräajassa. Huomiota on kiinnitetty myös tuomioistuinratkaisujen eroavaisuuksiin siinä suhteessa, että kanne on voitu jättää tutkimatta tai hylätä. Toisaalta esiin on tuotu myös mahdollisuus ottaa asia huomioon lainvoiman saaneen tuomion purkamista koskevissa oikeudenkäymiskaaren 31 luvun säännöksissä.

Lainvoimaisten tuomioistuinratkaisujen pysyvyyttä suojaavat oikeusvaltion perusperiaatteet tuomioistuinten riippumattomuudesta ja tuomioistuinten lainvoimaisten ratkaisujen oikeusvoimasta. Tuomioistuinten riippumattomuus lainkäyttötoiminnassaan on oikeusvaltion perusta. Lakiehdotus, jolla pyrittäisiin lainvoimaisten tuomioiden muuttamiseen takautuvasti, olisi lähtökohtaisesti ongelmallinen perustuslain turvaaman valtiovallan jaon ja tuomioistuinten riippumattomuuden kannalta (PeL 3 §). Perustuslain esitöissä on erikseen nimenomaisesti todettu, että tuomioistuinten riippumattomuus tarkoittaa riippumattomuutta lainkäyttötoiminnassa myös lainsäätäjästä:

”*Tuomioistuinten riippumattomuudella tarkoitetaan sitä, että tuomioistuinten tulee olla lainkäyttötoiminnassaan riippumattomia muiden tahojen vaikutuksesta. Tämä koskee niin lainsäätäjää, hallitusvallan käyttäjää ja viranomaisia kuin esimerkiksi oikeusriidan osapuoliakin*.” (HE 1/1998 vp s. 76)

Myös perustuslakivaliokunta on itse aiemmin tarkastellut valtiollisten tehtävien jakoa ja tuomioistuinten riippumattomuutta esimerkiksi lausunnossaan PeVL 35/2005 vp. Valiokunnan käsiteltävänä olleessa hallituksen esityksessä pyrittiin antamaan hallintoviranomaiselle toimivalta muuttaa hallinto-oikeuden lainvoimaisia ratkaisuja, jos ne ovat ristiriidassa korkeimman hallinto-oikeuden lausuntokäytännön kanssa. Valiokunta totesi lausunnossaan mm., että

”*Tuomioistuinten riippumattomuus liittyy kiinteästi perustuslain 21 §:n säännöksiin oikeusturvasta ja oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Merkityksellisiä ovat myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleen määräykset jokaisen oikeudesta oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin lailla perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa. Käsitteeseen "tuomioistuin" sisältyy Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kannan mukaan toimivalta antaa sellaisia sitovia päätöksiä, joita viranomainen ei voi muuttaa yksityisen asianosaisen vahingoksi, minkä lisäksi sitovien päätösten antamisvalta on ymmärrettävä osaksi tuomioistuimen riippumattomuutta*” (PeVL 35/2005 vp s. 2).

Valiokunta totesi lausunnossaan lisäksi, että (alleviivaus lisätty):

”*Viranomaisen oikaisutoimivallan edellytyksenä on ehdotuksen mukaan korkeimman hallinto-oikeuden samanlaisessa asiassa antama hallinto-oikeuden päätöksestä poikkeava ratkaisu. Tältä osin ehdotus on ongelmallinen tuomioistuinten välisten suhteiden näkökulmasta, sillä kukin tuomioistuin on riippumaton myös oikeuslaitoksen sisällä. Ylempi tuomioistuin ei perustuslain 3 §:n 3 momentin esitöiden mukaan saa pyrkiä vaikuttamaan alemman tuomioistuimen ratkaisuun yksittäistapauksessa. Ylimpien tuomioistuinten ennakkopäätöksillä on lähinnä oikeuskäytännön yhtenäisyyttä turvaavaa tuomioistuimia ohjaavaa merkitystä, mutta ei välitöntä oikeudellista sitovuutta yksittäisten oikeustapausten ratkaisussa”* (HE 1/1998 vp, s. 76) (PeVL 35/2005 vp s. 3).

Lainvoimaisia tuomioita voidaan purkaa tai poistaa vain ylimääräisin muutoksenhakukeinoin. Niistä säädetään oikeudenkäymiskaaren 31 luvussa. Ratkaisun tekee eräin pienin poikkeuksin korkein oikeus.

Lähtökohtaisesti tavallisena lakina ei voitane säätää lakia, joka pyrkisi lainvoimaisten tuomioiden purkamiseen suoraan lain nojalla, vaan tämä toimintatapa edellyttäisi

erittäin poikkeuksellisten perusteiden käsillä oloa. Esimerkkinä tällaisesta säännöksestä on voimassa olevan isyyslain (11/2015) 65 §:n 2 momentti, jossa todetaan, että

”*Isyyden vahvistamista koskeva kanne, joka on vireillä tämän momentin tullessa voimaan tai joka tulee vireille tämän lain tultua voimaan, voidaan tutkia sen estämättä, että tuomioistuin on aikaisemmin jättänyt isyyden vahvistamatta isyyslain voimaanpanosta annetun lain 7 §:n 2 momentin nojalla*”.

Vaikka laki isyyslain voimaanpanosta (701/1975) on sittemmin kumottu, on vastaava säännös vireille tulevien kanteiden osalta sisällytetty myös vanhemmuuslakia koskevan lakiesityksen 73 §:ään, koska tarve mainitulle sääntelylle on edelleen olemassa. Voimassa olevaa isyyslakia koskeva hallituksen esitys (HE 91/2014 vp) käsiteltiin perustuslakivaliokunnassa, mutta mainitun säännöksen lainvoimaisten tuomioistuinratkaisujen oikeusvoimaan kajoava luonne ei tuolloin herättänyt erityistä keskustelua perustuslakivaliokunnan käsittelyssä (PeVL 46/2014 vp).

Tähän erittäin poikkeukselliseen ratkaisuun päädyttiin siksi, että kyseinen isyyslain voimaanpanolain ns. vanhoja au-lapsia (ennen vuoden 1975 isyyslain voimaantuloa eli ennen 1.10.1976 avioliiton ulkopuolella syntyneitä lapsia) koskeva määräaikasäännös oli todettu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa jopa neljään kertaan liian joustamattomaksi vuosina 2010 ja 2013 (tapaukset *Grönmark v. Suomi* (6.7.2010), *Backlund v. Suomi* (6.7.2010), *Laakso v. Suomi* (15.1.2013) ja *Röman v. Suomi* (29.1.2013). Myös korkein oikeus oli ratkaisussaan KKO 2012:11 katsonut, että kyseinen kanneaikaa koskeva säännös oli perustuslain 106 §:n nojalla jätettävä soveltamatta, koska se oli ilmeisessä ristiriidassa perustuslain ja sen 10 §:ssä turvatun yksityiselämän suojaa koskevan säännöksen kanssa. Korkeimman oikeuden kannanotto ja edellä mainitut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut olivat tuoneet selkeällä tavalla esiin, että vuoden 1975 isyyslain voimaanpanolain 7 §:n 2 momentti oli sekä perustuslain että Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastainen. Tämän kiistattoman perus- ja ihmisoikeusongelman korjaamiseksi jouduttiin punnitsemaan tuomioistuinten riippumattomuutta ja yksityiselämän suojaa koskevaa perusoikeuden toteutumista keskenään ja säädettiin edellä todettu isyyslain 65 §:n 2 momentin poikkeussäännös, jonka nojalla isyyden vahvistamista koskeva kanne voidaan tutkia uudelleen siitä huolimatta, että tuomioistuin on aikaisemmin jättänyt isyyden vahvistamatta.

- Tällä hetkellä oikeusministeriön tiedossa ei ole tilannetta, jotka täyttäisi vastaavat, äärimmäisen poikkeukselliset olosuhteet, joten oikeusministeriö ei katso, että tuomioistuimen lainvoimaisen ratkaisun oikeusvoimaa koskevasta periaatteesta olisi perusteltua näissä olosuhteissa erityissääntelyllä poiketa. Puheena olevan isyyslain 2 vuoden määräaikasääntelyn tai siihen liittyvän voimassaolevan joustomahdollisuuden puutteellisuuden osalta ei ole olemassa sellaista tuomioistuinkannanottoa, jossa olisi katsottu, että kanneaikasääntely olisi johtanut vastaavalla tavalla henkilön yksityiselämän suojan loukkaukseen.

Oikeusministeriö ei pidä myöskään mahdollisena puuttua lailla yksittäisiin tuomioistuinratkaisuihin. Esimerkiksi professori Jyränki on todennut asiasta näin:

> ”*Täysin kiellettynä täytyy* lex in casu-*muotoa pitää siinä tapauksessa, että sillä pyritään korvaamaan lainkäyttöratkaisu, ts. tuomioistuimessa annettava riita-, rikos- tai hallintoriita-asiaa koskeva ratkaisu*.” (Antero Jyränki, Valta ja Vapaus, 2003 s. 292)

Myöskään tapauskohtaisten yksittäislakien käytäntö ei tue sitä, että tätä teemaa voitaisiin lähteä ratkaisemaan tapauskohtaisen yksittäissäänttelyn kautta (PeVL 41/2017 vp s. 3). Mahdollinen tuomion purkua koskeva hakemus vanhemmuuslain voimaantulon jälkeen tulisi näin ollen tehdä normaalikäytännön mukaisesti korkeimmalle oikeudelle, joka itsenäisesti arvioi tuomion purun edellytysten täyttymisen edellytykset.

- Edellä todetuilla perusteilla oikeusministeriö ei tue ehdotusta, jonka mukaan vanhemmuuslakiin lisättäisiin säännös, jonka nojalla kahden vuoden määräajan sisällä lain voimaantulosta nostettuja isyyden kumoamista koskevia kanteita ei voitaisi jättää tutkimatta sillä perusteella, että kannetta ei ole nostettu isyyslain 44 §:n mukaisessa määräajassa.

Edellä mainittujen takautuvaa soveltamista koskevien yleisten sisällöllisten näkökohtien lisäksi oikeusministeriö toteaa, että mainitun kaltainen kahden vuoden siirtymäaika olisi myös muodoltaan samankaltainen kuin jo kumottuun isyyslain voimaanpanosta annetun lain 7 §:n 2 momenttiin sisältynyt säännös, joka useaan kertaan on todettu joustamattomuutensa vuoksi Euroopan ihmisoikeussopimusten vastaiseksi.

Oikeusministeriö toteaa lisäksi, että ehdotettu säännös, jonka mukaan kahden vuoden määräajan sisällä lain voimaantulosta nostettuja isyyden kumoamista koskevia kanteita ei voitaisi jättää tutkimatta myöskään sillä perusteella, että kannetta ei ole nostettu uuden vanhemmuuslain 50 §:n mukaisessa määräajassa, sallisi lähtökohtaisesti kaikkien isyyden kumoamiskanteiden uudelleen arvioinnin voimassa olevista tai ehdotetuista määräajoista, ehdotetuista joustomahdollisuuksista tai lapsen edusta riippumatta tai riippumatta siitä, onko asia jo lainvoimaisesti ratkaistu myös ehdotetun lain nojalla. Käytännössä tämä tarkoittaisi, että kahden vuoden ajaksi avattaisiin mahdollisuus lukumäärältään arvaamattoman monille uudelleen nostetuille kanteille. Näin tehtäisiin merkityksettömäksi määräajan olemassa olon tarkoitus ylipäätään ja aiheutettaisiin tarpeetonta oikeudellista epävarmuutta.

- Ehdotettu säännös olisi oikeusministeriön arvion mukaan paitsi edellä kuvatulla tavalla oikeusvaltion perusperiaatteiden vastainen tuomioistuinten riippumattomuuden näkökulmasta, myös perustelematon sääntelyn tarkoituksenmukaisuuden ja oikeusvarmuuden näkökulmasta.

Lakivaliokuntakäsittelyssä on tuotu esiin myös mahdollisuus ottaa takautuvaa soveltamista koskeva asia huomioon lainvoiman saaneen tuomion purkamista koskevissa oikeudenkäymiskaaren 31 luvun säännöksissä. Oikeudenkäymiskaaren 31 luvun säännöksiä on ehdotettu muutettaviksi esimerkiksi siten, että sen 10 §:n 2 momentti kuuluisi seuraavasti: ”*Riita-asiassa annetun tuomion purkamista älköön haettako sen jälkeen kun viisi vuotta on kulunut siitä, kun tuomio sai lainvoiman, ellei hakemuksen tueksi esitetä erittäin painavia syitä tai ellei kysymys ole tuomioistuimen vanhemmuuslain (/2023) nojalla tekemästä ratkaisusta vanhemmuuden vahvistamista koskevassa asiassa*.”

Ylimääräistä muutoksenhakua koskeva oikeudenkäymiskaaren 31 luku on oikeusvaltion perusteiden kannalta hyvin merkittävää lainsäädäntöä. Vain tässä luvussa säädettyjen poikkeuksellisten edellytysten vallitessa voidaan rikkoa oikeusrauha ja ottaa riippumattoman tuomioistuimen lainvoimaisesti ratkaisema asia aineellisesti uudelleen käsiteltäväksi. Luvun säännöksiä sovelletaan yleisesti kaikenlaisiin tuomioistuimessa käsiteltäviin asioihin. Näistä syistä oikeudenkäymiskaaren 31 luvun uudistamiseen tulisi ryhtyä vain hyvin painavin perustein. Erityisen suurella varauksella tulisi suhtautua poikkeuksen tekemiseen joitakin tiettyjä, kuten juuri isyyttä koskevia, asioita varten. Vastaavanlaisia poikkeuksia ei oikeudenkäymiskaaren 31 luvussa tällä hetkellä ole. Lisäksi on syytä huomata, että ehdotettu säännös ei itsessään johtaisi tuomioiden purkamiseen, vaan vain siihen, ettei ylimääräistä muutoksenhakemusta jätettäisi myöhässä tehtynä tutkimatta. Lainvoimaisen tuomion purkaminen edellyttäisi yhä sitä, että se perustuisi esimerkiksi ilmeisesti väärään lain soveltamiseen.

- Oikeusministeriö ei tue ehdotusta, jonka mukaan vanhemmuuden kumoamiskanteita varten luotaisiin erityissääntelyä oikeudenkäymiskaaren ylimääräistä muutoksenhakua koskevaan sääntelyyn (OK 31 luku).

Tuomioistuinratkaisujen luonteen vaihtelevuuden osalta oikeusministeriö toteaa, että kysymys on itsenäisten ja riippumattomien tuomioistuinten ratkaisuista, joiden oikeellisuuteen oikeusministeriö ei voi ottaa kantaa. Yleisellä tasolla tuomioistuimen ratkaisuun tyytymätön voi hakea muutosta tavallisin muutoksenhakukeinoin eli valittamalla hovioikeuteen tai ylimääräisen muutoksenhaun kautta.